

PREDRAG STEFANOV • KRISTINA DŽODIĆ
ĐORĐE LAZOVIĆ

REGULACIJA
ELEKTROENERGETSKIH
SISTEMA SA OBNOVLJIVIM
IZVORIMA ENERGIJE

Univerzitet u Beogradu - Elektrotehnički fakultet
AKADEMSKA MISAO
Beograd, 2023.

Predrag Stefanov, Kristina Džodić i Đorđe Lazović
REGULACIJA ELEKTROENERGETSKIH SISTEMA
SA OBNOVLJIVIM IZVORIMA ENERGIJE

Recenzenti

Salamon Dragutin
Leposava Ristić
Goran Dobrić

Izdavači

Univerzitet u Beogradu - Elektrotehnički fakultet
AKADEMSKA MISAO, Beograd

Tehnički urednik

Željko Hrček

Likovno rešenje korica

Boris Popović

Tiraž

300 primeraka

Štampa

Akademski misao, Beograd

ISBN: 978-86-7466-980-8

Napomena. Fotokopiranje ili umnožavanje na bilo koji način ili ponovno objavljivanje ove knjige – u celini ili u delovima – nije dozvoljeno bez prethodne izričite saglasnosti i pismenog odobrenja izdavača.

Recenzija knjige

Rukopis predstavlja osnovno nastavno sredstvo – udžbenik u štampanom obliku namenjen predmetu „Regulacija elektroenergetskih sistema sa obnovljivim izvorima energije”, koji se izvodi na master akademskim studijama studijskog programa Elektrotehnika i računarstvo, na modulu Elektroenergetski sistemi i smeru Obnovljivi izvori energije.

Osnovni tekst je strukturiran u 9 poglavlja. Prvo poglavlje je ujedno i uvod u koje su predstavljene osnovne karakteristike regulacije elektroenergetskih sistema sa obnovljivim izvorima energije i njene specifičnosti u odnosu na regulaciju u sistemima sa konvencionalnim energetske resursima. Data su uvodna razmatranja u pogledu integracije obnovljivih izvora električne energije u elektroenergetski sistem sa aspekta upotrebe energetske pretvarača. U tom smislu, dat je sažet presek stanja u oblasti sistema za skladištenje električne energije i predstavljeni su novi načini integracije obnovljivih izvora putem prenosnih mreža visokog napona sa DC prenosom i sa više krajnjih konvertorskih postrojenja za povezivanje sa standardnom AC mrežom. Svi opisani tehnički izazovi u prvom poglavlju imaju zajednički imenitelj, a to su uređaji energetske elektronike, čije je modelovanje predmet drugog poglavlja.

U okviru drugog poglavlja, obrađene su osnovne strukture naponski kontrolisanih konvertora (VSC): dvonivoski, tronivoski i višenivoski VSC, kao i multimodularni konvertori. Prikazani su osnovni koncepti modelovanja kao što su model usrednjavanja u prostoru stanja, model generalizovanog usrednjavanja, modelovanje u harmonijskom prostoru stanja i metoda crne kutije. Izabran je polumosni VSC, koji čini osnovnu komponentu za formiranje trofaznih konvertora, radi jednostavnijeg prikazivanja nabrojanih načina modelovanja.

Koncepti modelovanja elektroenergetskih sistema i njihovih komponenti predstavljeni su u trećem poglavlju. Izvršeno je poređenje različitih modela sa aspekta upotrebe u analizi stabilnosti radne tačke, analizi malih poremećaja linearizacijom, analizi signala sa višim harmonicima i analizi nesimetričnih radnih režima. Iako se pokazalo da izbor modela za analizu dinamike određenog sistema nije jednoznačan, niti jednostavan, $dq0$ sistem je izabran kao jedini koji je detaljno razmatran i

to u četvrtom poglavlju u predmetnom udžbeniku, zbog svojih karakteristika u primeni u simulacijama dinamičkih stanja, posebno sistema sa uređajima energetske elektronike. Dakle, u ovom poglavlju je prikazano modelovanje u $dq0$ koordinatnom sistemu: otpornika, induktivnosti, kapacitivnosti, linearnih mreža, sinhronog generatora, asinhrona mašine i VSC-a priključenog na mrežu.

U petom poglavlju su obrađene osnovne regulacione konture VSC: strujna regulacija i regulacija napona sa DC strane VSC. Predstavljeni su konvertori koji napajaju mrežu, konvertori za formiranje mreže i konvertori koji podržavaju mrežu. Detaljno su predstavljeni tipični sistemi upravljanja koji se primenjuju kod sve tri vrste konvertora.

Zbog visokog nivoa penetracije u elektroenergetske sisteme, fotonaponski (PV) sistemi su analizirani u šestom poglavlju. Prikazane su različite strukture PV sistema: PV sistemi povezani na mrežu, samostalni i hibridni PV sistemi. Dati su modeli i karakteristike PV sistema i prikazane postojeće MPP (*Maximum Power Point*) tehnike upravljanja. Data je klasifikacija PV sistema prema nivou na kojem se vrši MPP i u skladu sa tim, prikazani su sistemi sa centralizovanim upravljanjem i sistemi sa decentralizovanim upravljanjem. Date su osnove regulacije PV sistema, dinamički model PV modula i dinamički model PVSC modula (DC/DC energetske pretvarača na strani PV modula).

Sedmo poglavlje se bavi sistemima za konverziju energije vetra u električnu energiju, vetrogeneratorima, sa prikazom svih njihovih komponenti. Izvršena je njihova klasifikacija sa aspekta brzine, a zatim su date osnovne karakteristike svih postojećih tipova vetroagregata. Izložene su osnovne karakteristike upravljačkog sistema vetroagregata i predstavljeni su modeli komponenti vetroagregata (turbine, regulatora ugla nagiba lopatica i pogonskog sklopa). Obrađena je MPPT (*Maximum Power Point Technique*) kao način upravljanja. Detaljno je prikazano upravljanje kod najzastupljenijih vetrogeneratora, dvostrano napajanih asinhronih generatora i sinhronih mašina sa permanentnim magnetima.

U osmom poglavlju su obrađena mrežna pravila za rad obnovljivih izvora energije i to za priključenje, za operativan rad i tržišna mrežna pravila. Zatim su razmatrane sistemske usluge, kao što su regulacija frekvencije, regulacija napona i obezbeđivanje dodatne razmene električne energije angažovanjem balansne rezerve. Obrađena su mrežna pravila za integraciju obnovljivih izvora energije, kroz operativne zahteve koji se odnose na regulaciju frekvencije, regulaciju reaktivne snage i napona i zahteve regulacije pri velikim poremećajima.

Fleksibilna regulacija obnovljivih izvora energije, kojom su obuhvaćeni vetrogeneratori kroz skivenu inerciju, emulaciju brze rezerve snage i turbinsku regulaciju, kao i fotonaponski sistemi kroz ograničavanje maksimalne proizvedene snage, regulaciju rezerve snage i ograničenje brzine promene snage, izloženi su u devetom poglavlju, koje je ujedno i poslednje.

Rukopis je predviđen da bude udžbenik, odnosno osnovno nastavno sredstvo namenjeno za predmet „Regulacija elektroenergetskih sistema sa obnovljivim izvorima energije”, koji se izvodi u prolećnom semestru master akademskih studija, studijskog programa Elektrotehnika i računarstvo, na modulu Elektroenergetski sistemi i smeru Obnovljivi izvori energije.

Rukopis je izvorno delo i predstavlja originalni udžbenik iz ove oblasti na srpskom jeziku. Zasnovan je na savremenim naučnim i stručnim dostignućima i predstavlja sveobuhvatan i detaljan prikaz svih elemenata iz oblasti regulacije elektroenergetskih sistema sa obnovljivim izvorima energije.

Sadržaj rukopisa je izložen metodološki ispravno, iznesen je pregledno i jasno, kako u jezičkom, tako i u konceptualnom smislu. Izlaganje teorijskih koncepata potpomognuto je brojnim slikama i tabelama i usklađeno sa korišćenom literaturom. Na taj način omogućava studentima da steknu dublji uvid u datu oblast i kvalitetno znanje, zbog čega predstavlja značajan doprinos kvalitetu nastave iz navedenog predmeta, a mogu ga koristiti svi studenti master i doktorskih studija zainteresovani za oblast primene energetske pretvarača u elektroenergetskim sistemima.

Treba posebno napomenuti da je ovaj rukopis, prema saznanjima recenzenata, prvi iz ove oblasti koji se objavljuje našoj zemlji i da će biti od velike koristi ne samo studentima, već i svim inženjerima koji se ovom problematikom bave u redovnoj inženjerskoj praksi.

Beograd, 5. 6. 2023. godine

RECENZENTI

dr Dragutin Salamon, vanredni profesor u penziji
Univerzitet u Beogradu – Elektrotehnički fakultet

dr Leposava Ristić, vanredni profesor
Univerzitet u Beogradu – Elektrotehnički fakultet

dr Goran Dobrić, docent
Univerzitet u Beogradu – Elektrotehnički fakultet

Sadržaj

Recenzija knjige	5
1 Osnovne karakteristike regulacije elektroenergetskih sistema sa obnovljivim izvorima energije	13
2 Modelovanje uređaja energetske elektronike u elektroenergetskim sistemima	23
2.1. Energetski pretvarači	25
2.2. Strukture naponski kontrolisanih konvertora (VCS – Voltage Source Converter)	27
2.2.1. Osnovne strukture dvonivoskih VSC	27
2.2.2. Strukture tronivoskih i višenivoskih VSC	31
2.2.3. Multimodularni konvertori	33
2.2.4. Eliminacija harmonika korišćenjem konvertora nižeg reda	35
2.2.5. Širinska modulacija	38
2.3. Osnovni koncepti modelovanja energetske pretvarača	40
2.3.1. Model usrednjavanja u prostoru stanja	41
2.3.2. Model generalizovanog usrednjavanja	42
2.3.3. Modelovanje u harmonijskom prostoru stanja	42
2.3.4. Metoda crne kutije	43
2.4. Modelovanje polumosnog VSC	43
2.4.1. Primena SSA u modelovanju polumosnog VSC	47
2.4.2. Osnovne regulacione konture polumosnog VSC	49
3 Koncepti modelovanja elektroenergetskih sistema i njihovih komponenti	55
3.1. Transformacije frekvencijskog spektra	58
3.1.1. Klasični fazorski modeli	60
3.1.2. Dinamički fazori	61

3.1.3.	<i>dq0</i> transformacija	64
3.1.4.	Poređenje primenljivosti predloženih koncepcija	64
3.2.	Razvoj <i>dq0</i> komponentnog sistema	66
3.3.	Izrazi za snagu trofaznog sistema	72
4	Modelovanje komponenti elektroenergetskog sistema u <i>dq</i> koordinatama	75
4.1.	Modelovanje otpornika, induktivnosti i kapacitivnosti	76
4.2.	Generalizovani model linearnih mreža	78
4.3.	Model sinhronog generatora	79
4.4.	Model asinhronne mašine	87
4.5.	Model VSC priključenog na mrežu	92
4.6.	Odabir referentnog koordinatnog sistema	96
5	Osnovne regulacione konture VSC	101
5.1.	Strujna regulacija VSC	102
5.2.	Izbor nivoa napona sa DC strane VSC	106
5.3.	Regulacija DC napona na krajevima VSC	106
5.4.	Modovi regulacije VSC	108
5.4.1.	Tipični sistemi upravljanja kod VSC za napajanje mreže	111
5.4.2.	Sistemi upravljanja kod VSC za formiranje mreže	117
5.4.3.	Sistemi upravljanja VSC za podršku mreži	125
6	Fotonaponski sistemi	137
6.1.	Strukture PV sistema	138
6.1.1.	PV sistemi povezani na mrežu	140
6.1.2.	Samostalni PV sistemi	143
6.1.3.	Hibridni PV sistemi	144
6.2.	Modeli PV sistema	145
6.2.1.	Karakteristike PV sistema	147
6.2.2.	Modelovanje zasenčenja	150
6.3.	MPPT tehnike	153
6.3.1.	<i>Perturb and Observe</i> (P&O)	156
6.3.2.	Metoda inkrementalne konduktanse	157
6.3.3.	Konstantan ideo napona praznog hoda (<i>Fractional Voc</i>)	160
6.3.4.	Deo struje kratkog spoja, I_{sc}	161
6.3.5.	MPPT upravljanje <i>fuzzy</i> logikom	162
6.3.6.	Neuralne mreže	163
6.3.7.	<i>Ripple Correlation Control</i>	163
6.3.8.	<i>Current Sweep</i>	164

6.3.9.	Regulacija jednosmernog napona kondenzatora pomoću <i>dro-</i> <i>op</i> karakterisitke	165
6.3.10.	Maksimizacija struje ili napona opterećenja	166
6.3.11.	dP/dV ili dP/dI povratna sprega	167
6.4.	Klasifikacija PV sistema	169
6.4.1.	Sistemi sa centralizovanim upravljanjem	169
6.4.2.	Sistemi sa decentralizovanim upravljanjem	172
6.5.	Regulacija PV	175
6.5.1.	Dinamički model PV modula	178
6.5.2.	Dinamički model PVSC	179
7	Vetrogeneratori	185
7.1.	Komponente vetrogeneratorskih sistema	185
7.2.	Klasifikacija vetrogeneratora	187
7.2.1.	Tip 1 – Vetrogeneratori sa fiksnom brzinom obrtanja (<i>Fixed</i> <i>Speed Wind Turbine</i>)	188
7.2.2.	Tip 2 – Vetrogeneratori sa delimično promenljivom brzinom obrtanja	189
7.2.3.	Tip 3 – Vetrogeneratori sa promenljivom brzinom obrtanja sa pretvaračem smanjene snage	189
7.2.4.	Tip 4 – Vetrogeneratori promenljive brzine sa punim opse- gom pretvarača snage	191
7.3.	Upravljački sistemi vetrogeneratora	192
7.4.	Modeli komponenti vetroturbina	194
7.4.1.	Aerodinamički modeli turbine i kontroler ugla nagiba lopatica	194
7.4.2.	Model pogonskog sklopa	199
7.5.	Praćenje tačke maksimalne snage – MPP	202
7.6.	Upravljanje dvostrano napajanim indukcionim generatorom – DFIG	208
7.7.	Upravljanje sinhronim mašinama sa permanentnim magnetima – PMSM	221
8	Mrežna pravila za rad obnovljivih izvora energije	227
8.1.	Sistemske usluge	229
8.1.1.	Regulacija frekvencije	232
8.1.2.	Regulacija napona	235
8.1.3.	Uticaj obnovljivih izvora energije na sistemske usluge	237
8.2.	Mrežna pravila za integraciju obnovljivih izvora energije	238
8.2.1.	Operativni zahtevi koji se odnose na regulaciju frekvencije	239

8.2.2.	Operativni zahtevi koji se odnose na regulaciju napona i re-aktivne snage	241
8.2.3.	Zahtevi regulacije pri velikim poremećajima	248
9	Fleksibilna regulacija obnovljivih izvora energije	255
9.1.	Fleksibilna regulacija vetrogeneratora	261
9.1.1.	Skrivena inercija	261
9.1.2.	Emulacija brze rezerve snage	262
9.1.3.	Turbinska regulacija vetrogeneratora	263
9.2.	Fleksibilna regulacija fotonaponskih sistema	268
9.2.1.	Ograničavanje maksimalne proizvedene snage	272
9.2.2.	Regulacija rezerve snage	274
9.2.3.	Ograničenje brzine promene snage	276
	Spisak skraćenica	277
	Literatura	281